

Palaeopathology in Poland at the beginning of the 21st century

Judyta J. Gładkowska-Rzeczycka

Gdańsk, Poland

Palaeopathology is a science investigating the origins of diseases, their spread, dynamics and their effect on human life. It is used in assessing the biological structure of past populations, of which little or nothing is known from historical sources.

The history, significance and prospects of this relatively young discipline have been examined in the professional literature on several occasions (Gładkowska-Rzeczycka 1978, 1981, 1985, 1990, 1993, 1998, 1998/99, 2000, 2003, 2006b, Dzierżykraj-Rogalski 1978, Nowakowski 1996). In Poland, however, for many years it received very limited attention, as is evidenced in reports on physical anthropology (e.g. Bielicki et al. 1987). Among Polish anthropologists it was only the late Professor Andrzej Wierciński who recognized its importance to the development of research into ancient populations. In his appraisal of the 1st International Congress of Palaeodemography (22–25 August 1978) in Sarospatak, Hungary, Prof. Wierciński wrote that in comparison to the speaker from Italy “the following paper by J. Gładkowska-Rzeczycka from Poland demonstrated a more useful approach, based on statistics. This delegate presented the results of research into the frequency of various pathological changes noted on skeletal material from four medieval cemeteries in relation to palaeodemographic parameters, including the R_{pot} and I_{bs} indicators of the Poznań group” (Wierciński 1980). This passage comes from a review of the article *The influence of pathological changes on the biostructure of the ancient population* (Gładkowska-Rzeczycka 1984).

Even though Polish anthropologists had been describing certain skeletal conditions (predominantly traces of trepanation) since the mid-19th century, these studies were only sporadic (Gładkowska-Rzeczycka 1978, 1985).

For many decades palaeopathology struggled to gain recognition in Poland. The main reason for this was a lack of credulity in its results, as well as a lack of suitably trained specialists in this particular branch of science, combining the disciplines of anthropology and medicine. It was not until the final two decades of the 20th century that Polish palaeopathology gained respect abroad thanks to numerous publications by Polish palaeopathologists and their active partici-

pation at international conferences of the Palaeopathological Association. This advance resulted in Polish publications being cited in leading textbooks on the subject of palaeopathology (Ortner, Putschar 1981, Capasso 1985, Aufderheide, Rodrigues-Martin 1998, Roberts, Manchester 1983-1999), as well as by my being awarded a diploma for my contribution to this field of research at the 1998 International Palaeopathologists' Conference in Prague-Pilzen.

Interest in palaeopathology also grew within Poland itself, mainly due to its being promoted at virtually all national seminars, beginning with the anthropological symposium held on 17 October 1975 in Poznań (Gładkowska-Rzeczycka 1976, see bibliographic references up to 2005), and also thanks to the fact that access to international publications began to be more readily available. Another significant factor to this upsurge in popularity was the cooperation entered into with specialists from other branches of medicine, in particular radiology. A certain amount of credit can also be attributed to the permanent exhibition about palaeopathology on display at the Archaeological Museum in Gdańsk, which originally came into being at the Medical Academy in Białystok in 1977, and was later transferred to Gdańsk in 1989 (Gładkowska-Rzeczycka 1989). My own input into the creation of this exhibition was acknowledged in 1990 by my receiving a second degree ministerial award of the Minister of Culture and Art. Palaeopathological exhibitions can also currently be seen in Łódź (A. Śmiszkiewicz-Skwarska, University of Łódź), Wrocław (Faculty of Anthropology, University of Wrocław), and Toruń (T. Kozłowski, Nicolaus Copernicus University UMK) and Lednica (A. & J. Wrzesiński, Museum of First Piasts at Lednica).

The term 'palaeopathology' provides an instant definition of this discipline, whilst the emergence of increasingly sophisticated research methods has enabled this science to broaden its scope. As a result, palaeopathologists can do more than simply determine the overall health of past populations. Through the study of aspects such as diet (based on an identification of microelements in the bones and teeth) they can also ascertain the reasons behind any observable changes in the biological structure of a given group of people, and hence gain an insight into the environment in which they lived. Disease induced changes can also be detected in cremated skeletal remains (e.g. Gładkowska-Rzeczycka 1965, 1971, 1985a, 1987a, 1987b, 1988, 1993a, 1995, 2000a, in press a, Śmiszkiewicz-Skwarska 2004a, Śmiszkiewicz-Skwarska, Malinowski 2002).

A brief look at the history of Polish palaeopathology reveals that the main centres which have been carrying out research in this field for many years are to be found in Cracow, Poznań, Gdańsk, Warsaw, Wrocław, Toruń and Łódź (Gładkowska-Rzeczycka 1978, 1985). Sporadic studies were also conducted in Szczecin during the late 1970s and in Lublin in the 1980s. At present palaeopathological research is especially vibrant in Gdańsk, Cracow, Wrocław, Łódź, and Szczecin.

The first palaeopathological research project undertaken in Gdańsk began in the early 1950s, after which it was continued in Białystok in the 70s before returning to Gdańsk in the 1980s (see bibliographies in Gładkowska-Rzeczycka 1978, 1985 to 2006a). As was the case at many other centres, initially macroscopic methods of examination were used. However, by the 1970s radiological

analysis had been introduced, followed by TC and histological analysis in the 80s, and biochemical analysis, DNA testing and chemical analysis in the 90s.

A broad range of issues is dealt with in this field. In essence research centres on the observation of pathological changes, their dynamics and effects on the biological structure of human populations in a wide variety of aspects. This involves case studies of particularly rare diseases (Gładykowska-Rzeczycka – see bibliographies in 1978 and 1985, 1988a, 1988b, 1992, 1995a, 1997, 1998a, Gładykowska-Rzeczycka, Myśliwski 1985/1986, Gładykowska-Rzeczycka, Prejzner 1993, Gładykowska-Rzeczycka, Krenz 1995, Gładykowska-Rzeczycka, Śmiszkiewicz-Skwarska 1998, Gładykowska-Rzeczycka, Czerwiński 1999, Krzyżanowska et al. 2003, Gładykowska-Rzeczycka et al. 1998, 2000, 2001, 2003), investigations into the epidemiology of various diseases (Gładykowska-Rzeczycka – see bibliography in 1978 and 1985, 1980, 1982, 1982a, 1984/1987, 1987, 1987c, 1989a, 1991, 1992a, 1992b, 1994, 1998b, 1999, 2001, 2005, Gładykowska-Rzeczycka et al. 2005), the health and biological structure of past populations (Gładykowska-Rzeczycka – see bibliography in 1978 and 1985; 1998c, 2006, in press b, Gładykowska-Rzeczycka, Pudło 2003, Gładykowska-Rzeczycka, Śmiszkiewicz-Skwarska 2000, Gładykowska-Rzeczycka, Sokół 2000, 2005, Gładykowska-Rzeczycka, Iwanek 2001, 2006, Gładykowska-Rzeczycka et al. 1998a, 2000, 2003a, Pudło, Gładykowska-Rzeczycka 2005), the study of particular aspects, such as diagnosis (Prejzner, Gładykowska-Rzeczycka 1997), or senility (Gładykowska-Rzeczycka, Nowakowski 2006), the relationship between disease and gender (Gładykowska-Rzeczycka 2003a), the susceptibility of children to diseases (Gładykowska-Rzeczycka 2004), diet (Gładykowska-Rzeczycka et al. 1997, Smrčka et al. 2000), examination of the remains of famous individuals (Gładykowska-Rzeczycka 1992c, Gładykowska-Rzeczycka, Sokół 1992, Gładykowska-Rzeczycka, Wrzesińska 2002, 2006), the study of curative practices (Gładykowska-Rzeczycka 1993b), general knowledge about the diseases suffered by past populations (Gładykowska-Rzeczycka 1996, 1999a, 2002, Gładykowska-Rzeczycka, Duda 1993, Gładykowska-Rzeczycka et al. 1996), and the potential for establishing the profession of an individual based on pathological changes noted on the bones (Gładykowska-Rzeczycka 1994a). Other topics which have been reported on include the presence of parasites in skeletal material recovered from excavation (Gładykowska-Rzeczycka et al. 2003b, 2003c, 2003d, Gładykowska-Rzeczycka 2005, 2005a), an unusual example of pseudopathology (Gładykowska-Rzeczycka, Parafiniuk 2001), as well as some of the methods used in palaeopathology (Gładykowska-Rzeczycka et al. 1993). Research has also been undertaken on skeletal remains from the Sudan (Gładykowska-Rzeczycka 1998d, 2003b, 2006a, Gładykowska-Rzeczycka, Czerwiński 1999, Gładykowska-Rzeczycka, Gładykowska-Rzeczycka, Iwanek 2006a, Gładykowska-Rzeczycka, Pudło 2005, Pudło 2005, 2006, Pudło Gładykowska-Rzeczycka 2005a).

In Cracow interest in the subject of palaeopathology dates back to the latter half of the 19th century (Gładykowska-Rzeczycka – see bibliography in 1978 and 1985). At present odontological research is ongoing (e.g. Krężolek 1995, Szczepanek 2000), and since the 1990s has included the analysis of microelements in the teeth and bones of animals as well as humans (e.g. Szostek 1992, 1998,

Szostek, Głąb 2001, Szostek et al. 1998, 2001, Głąb 1998, Głąb, Szostek 1993, 1995, Głąb et al. 2001, 2002, 2003, Kaczanowski et al. 1995, Gleń-Haduch et al. 1997, Szczepanek et al. 2004). Further research projects currently in progress include the study of disease induced changes in order to assess the biological condition of ancient populations inhabiting southern Poland and the Ukraine (e.g. Gleń 1979, Gleń-Haduch 1990, 1990a, 1995, Gleń-Haduch et al. 1993, 1994, Haduch 1997, 2004, Kaczanowski 1993, 1995, Głąb 1994, 1997, 1998, Głąb et al. 1998, Krężolek 1998), reports on rare cases, such as trepanation (Gleń, Kaczanowski 1980, Karaś 1980), an assessment of the research potential of the chemical composition of bones (Głąb, Szostek 2000) and an examination of the biological condition of an Early Neolithic Iraq population (Szostek et al. in press).

At Lublin's Marie Curie-Skłodowska University macroscopic analysis of pathological changes noted on skeletal remains has been being conducted since the 1980s (e.g. Gąsiorowski, Kozak-Zychman 1985, Kozak-Zychman 2003, 2004, Kozak-Zychman, Niedźwiadek 1994, Kozak-Zychman, Gąsiorowski 1998, Kozak-Zychman, Pilarska 1999, Kozak-Zychman, Szeliga 2003, 2005).

A particularly wide range of palaeopathological research is carried out at a number of academic centres in Łódź, which are engaged in cooperative ventures with numerous other centres around the country (see Gdańsk, Poznań, Wrocław). This work encompasses macroscopic and radiological analysis, as well as studies into ancient DNA. Numerous publications have appeared in recent years, including titles reporting on pathological changes observed on cremated skeletal remains (e.g. Śmiszkiewicz-Skwarska 2004, 2004a, 2005, 2005a, Śmiszkiewicz-Skwarska, Zielińska 2000, 2002, Śmiszkiewicz-Skwarska, Malinowski 2002, Malinowski 2003, Malinowski et al. 1995, 1996, 1996a, Łuczak et al. 1993, Łuczak, Malinowski 1995, Borowska 1999, 2000, Garłowska 2001, Urbańczyk, Śmiszkiewicz-Skwarska 2000, Lorkiewicz et al. 1995, 2005, Lorkiewicz, Pawlicka-Nowak 2002, Żądzińska 2004). The results of the work on ancient DNA have been presented at both national and international conferences (Witas 2001, Witas, Zawicki 2004, Witas et al. 2004).

Palaeopathological research has featured at institutions in Poznań for many years (Gładkowska-Rzeczycka – see bibliography in 1978 and 1985). The scope of this work was significantly extended in the 1990s. Research topics include osteoporosis (e.g. Rewekant 1992, 1993, 1993a, 1996) as well as the analysis of readily identifiable, stress-related skeletal conditions and their resultant effect on bone morphology and body development (e.g. Jerszyńska 1988, 1988a, 1988b, 1991, 1997, Jerszyńska, Nowak 1996, Piontek 1992, Piontek, Jerszyńska 1993, Piontek et al. 1993, 2001, 2001a, Kozak, Krenz 1993, Kozak, Krenz-Niedbała 2002, Krenz, Piontek 1996, Rewekant 1999, Nowak 1996, Nowak, Piontek 2002, 2002a). In addition work continues on the study of disease induced changes in single and/or multiple skeletons (e.g. Miłosz 1993, Piekarz, Piontek 1999, Rewekant, Miłosz 2003), odontological analysis (e.g. Kaczmarek 1981, Malinowski, Kaczmarek 1982, Kaczmarek et al. 1988, Kaczmarek, Pyżuk 1985) and the study of biological dynamics within ancient populations, including the relationship between people and their health or environment (e.g. Piontek 1999, 2001, Piontek et al. 2001b, Jerszyńska 1998, 2004, Miłosz 1989, Nowak 1999, Rewekant

1998, 1999, 2000, Krenz-Niedbała 1999, 2000). A new area of research, laid out by Krenz-Niedbała (2004, 2005), focuses on identifying patterns of infant nutrition in prehistoric populations through the analysis of enamel hypoplasia.

The Medical Academy in Szczecin has only recently resumed palaeopathological research which was initiated in the late 70s. It is worth noting that this was the first ever centre in Poland to carry out palaeohistological studies (Parafiniuk, Wdowiak 1978). Investigative methods used here include biochemical and aDNA techniques. This work is mostly conducted on skeletons from museum collections and church graveyards (Parafiniuk, Wdowiak 2005, Parafiniuk et al. 2000, Szydlowski et al. 2000, 2005, Teul et al. 2005, Teul et al. 2005a).

The Department of Anthropology at Toruń's Nicolaus Copernicus University had intermittently been producing reports on skeletal changes since the 1960s (Gładkowska-Rzeczycka – see bibliography in 1978 and 1985). It was not until the 1990s that a distinct upsurge in interest in palaeopathology was noted. T. Kozłowski states that the main subjects of research here are “the health, incidence of trauma and living conditions of prehistoric and early historic populations in Poland”. The progress being made on these topics is evidenced in numerous publications (e.g. Kozłowski 1992, 1993, 1995, 1995a, 1997, Kozłowski, Piontek 2000, Florkowski, Kozłowski 1993, 1993a, Kriesel, Kozłowski 1994, 1995, Piontek et al. 1993).

By the 1960s pathological changes were being studied and reported on in Warsaw by H. Szukiewicz, A. Marynowski, D. Zarzycka, K. Szlachetko and A. Wiercińska (Gładkowska-Rzeczycka 1978, 1985, as well as Szlachetko, Wiercińska 1981, Wiercińska 1984, 1998, 1998a, Mann et al. 1992). Up until the mid-90s important contributions, particularly in the field of ‘African’ palaeopathology, were being made by T. Dzierżykray-Rogalski and E. Promińska (e.g. Dzierżykray-Rogalski 1980, 1980a 1980b, 1985, 1996, Dzierżykray-Rogalski, Promińska 1982, 1984, Promińska 1980, 1982, 1992, 1992a, 1993, 1996; for other sources see e.g. Gładkowska-Rzeczycka 1978, 1985). Moreover, serological research on skeletons from prehistoric burials and cemeteries was already being carried out in the 70s (Makowski, Pyżuk 1981, Pyżuk, Makowski 1982, 1985). The works of J. and E. Tyszkiewicz (1976, 1976a) and J. Tyszkiewicz (1981) also represent a significant role in palaeopathology. Recent publications include a report presenting the results of analysis of physiological and pathological changes on skeletal remains from cemeteries in Syria (Jaskulska, Sołtysiak 2002).

Palaeopathological research, including studies on animals, has featured at academic centres in Wrocław since the 1950s (Gładkowska-Rzeczycka – see bibliography in 1978 and 1985). Wider ranging research was undertaken in the 90s, concentrating on the analysis of indicators of physiological stress (initiated by P. Bergman e.g. 1986, 1993, Dąbrowski, Krzyżanowska 1997, Kwiatkowska et al. 2000, Gronkiewicz et al. 2001, Staniowski et al. 2004). The results of these investigations are used as the basis for assessing the living conditions of both rural and urban populations. To this end, observations are made of all changes affecting the bones, including the stomatognathic system, with additional information being gleaned from historical documentary sources. The team of scientists working on this project includes anatomical pathologists, radiologists, histologists, stomatologists, and palaeopathologists

from other institutes. Several papers have been published, mostly regarding odontology (e.g. Dąbrowski 1997, 1999, Dąbrowski, Szczurowski 1997, Dąbrowski, Gronkiewicz 1997, 1998), as well as disease related skeletal change (see Dąbrowski et al. 1998, 1998a, 1998b, 1999, 1999a, Kornafel et al. 2001, Krzyżanowska et al. 2003, Kwiatkowska 1998, 2005, 2005a, Kwiatkowska, Gronkiewicz 2003, Garcarek et al. 2000, Gładkowska-Rzeczycka et al. 2003, Kluska, Śmiszkiewicz-Skwarska 2005, Psonak 2005).

A summary of work (including pathological research) carried out by anthropologists and other scientists based in Wrocław can be found in Barbara Kwiatkowska's *Inhabitants of medieval Wrocław: lifestyle and health conditions from the anthropological point of view* (2005). Other noteworthy articles include those by J. Jankowski about the history of diseases (1986, 1986a, 1988, 1990) and by D. Nowakowski, of the Agricultural Academy, on human skeletal conditions (Nowakowski 1996, 2005, Nowakowski, Kwiatkowska 2005, Kwiatkowska et al. 2000, Gronkiewicz et al. 2001, Gładkowska-Rzeczycka, Nowakowski 2006, Gładkowska-Rzeczycka et al. 2003b) and animal diseases (Nowakowski 1999).

Palaeopathological research has also involved the work of other biologists and stomatologists. Among these scientists are R. Paczuski of the Medical Academy and School of Pedagogy in Bydgoszcz, whose projects include analysis of the biochemical composition of bones recovered from excavation (Paczuski 2000, 2002, 2003, 2004, Paczuski, Kozłowski 2000), A. and J. Wrzesiński of the Museum of the First Piasts in Lednogóra (Wrzesińska, Wrzesiński 2005, Gładkowska-Rzeczycka, Wrzesińska 2002, 2006, Gładkowska-Rzeczycka et al. 1998, 2000, 2003b, 2003d) as well as Z. and M. Jaworski from Łañcut, who are investigating stomatognathic systems from cremated human remains recovered from excavation (Jaworski 1981a, 1981b, 1987, Jaworska, Jaworski 1982).

Even this cursory overview demonstrates that by the onset of the 21st century Polish palaeopathology had made a considerable contribution to international palaeopathology. The reasons for this lie not only in the many reports filed on rare diseases. These have included e.g. a case of multiple exostoses, noted in a skeleton from a Roman period cemetery in Pruszcz Gdański, which was published in 1970 (Gładkowska-Rzeczycka, Urbanowicz). This was only the second reported incidence in world literature of this rare disease having been detected in excavated remains. The first ever skeleton in which leprosy was diagnosed in Poland was recovered from a medieval settlement site. This diagnosis was confirmed in the late 1990s by DNA testing (Gładkowska-Rzeczycka 1976a; Donoghue et al. 2002). Further worldwide firsts in the field of palaeopathology were the comprehensive analysis of ochronosis using the new biochemical technique (Gładkowska-Rzeczycka, Czerwiński 1999), and a case of hydatid disease (caused by the *Echinococcus granulosus* parasite) which was investigated with the help of morphological and radiological studies, including TC and histological analysis, as well as an examination of the parasite's DNA (Gładkowska-Rzeczycka et al. 2003b, 2003c, 2003d). The presence of *Echinococcus* cysts identified in the skeleton of a female pointed to the existence of an endemic focus of this dangerous zoonotic disease during the early medieval period in the Lednica microregion of Poland. Complex epidemiological research carried out on cancerous lesions in Central and Eastern Europe (Gładkowska-

Rzeczycka 1991), and on syphilis (Gładykowska-Rzeczycka 1994), tuberculosis (Gładykowska-Rzeczycka 1999) and rickets (Gładykowska-Rzeczycka 2001) in Poland have allowed the history of these diseases to be traced within these study regions. Similarly, a significant input in assessing the biological structure of past populations has been provided by works on stress indicators and diet which are readily identifiable in skeletal remains (see the work of research units from Poznań, Wrocław, Cracow, and Łódź).

Polish palaeopathological research in the 21st century is also making an ongoing contribution to world palaeopathology through the analysis of human bone assemblages from the Sudan (Gładykowska-Rzeczycka 1998d, 2003b, 2006a, Gładykowska-Rzeczycka, Czerwiński 1999, Gładykowska-Rzeczycka, Iwanek 2006a, Gładykowska-Rzeczycka, Pudło 2005, 2006, Gładykowska-Rzeczycka 2005a), Syria (Jaskulska, Sołtyśiak 2002) and Iraq (Szostek et al. in press). The analysis of disease induced changes in cremated skeletal remains recovered from excavation, as well as the introduction of new analytical techniques (which is taking place at virtually all Polish units) is also of significance.

The growing number of palaeopathological articles by Polish research teams being also published in international journals demonstrates that successive generations of anthropologists (paleopathologists), as well as representatives from other disciplines such as archaeology and history, have begun to recognize the value of the remarkable science of paleopathology.

Bibliography

Aufderheide A.C., Rodriguez-Martin C.

1998: *The Cambridge Encyclopedia of Human Paleopathology*, Cambridge University Press.

Bergman P.

1986: Częstość występowania cech niemetrycznych czaszki w zależności od *cribra orbitalia* i wyposażenia grobów, "Przegląd Antropologiczny" 52, 102–112.

1993: *The Occurrence of Selected Non-metric Traits of the Skull in Relation to "Cribra Orbitalia" and Grave Equipment*, "Variability and Evolution" 2/3, 63–75.

Bielicki T., Krupiński T., Strzałko J.

1987: *Historia antropologii w Polsce*, "Przegląd Antropologiczny" 53, 3–28.

Borowska B.

1999: *Analiza antropologiczna szczątków kostnych z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Wandynowie, stan. 10, woj. kujawsko-pomorskie*, "Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne" 5, 229–241.

2000: *Przypadek kraniostenozji z XVI–XIX w. cmentarzyska w Brześciu Kujawskim*, "Scripta Periodica" 3, 85–88.

Capasso L.

1985: *L'origine delle malattie*, Chieti.

Dąbrowski P.

1997: *Hypoplazja szkliwa jako jeden ze wskaźników stresu fizjologicznego na przykładzie dawnej ludności z Masłomęcza (II–IV w. n.e.)*, "20 lat archeologii w Masłomęczu" 1, 71–84.

1999: *Preliminary Odontological Analysis of a Preserved Human Dentition from Side 15 in Masłomęcz. Material from the Field Season 1996–1997*, "Archeologia Polski Środkowowschodniej" 5, 251–255 (in Polish).

Dąbrowski P., Garcarek J., Karasek M., Krzyżanowska M.

1998a: *Analiza paleopatologiczna szkieletu średniowiecznego wojownika z Gródka nad Bugiem*, [in:] "Skąd idziemy, kim jesteśmy, dokąd zmierzamy", ed. D. Kornafel, Wrocław, 177–181.

Dąbrowski P., Gronkiewicz S.

1997: *Próchnica zębów u średniowiecznych mieszkańców Wrocławia (XV–XVI w.)*, "Acta Universitatis Wratislaviensis" 1916 ("Studia Antropologiczne" 4), 17–30.

1998: *Stan wyrostka zębodołowego mieszkańców średniowiecznego Wrocławia*, [in:] "Skąd idziemy, kim jesteśmy, dokąd zmierzamy", ed. D. Kornafel, Wrocław, 183–187.

Dąbrowski P., Gronkiewicz S., Kaczmarek R., Krzyżanowska M., Kwiatkowska B., Witkowski J.

1999: *Grób księżnej Karoliny z Piastów legnicko-brzeskich w kościele pocysterskim p.w. św. Bartłomieja w Trzebnicy*, "Kwartalnik Historii Kultury Materialnej" 3–4, 435–444.

Dąbrowski P., Gronkiewicz S., Krzyżanowska M., Nowakowski D.

1998b: *Zmiany patologiczne w szkielecie Jana Adama de Garnier – austriackiego rajtara i śląskiego karmelity*, [in:] "Skąd idziemy, kim jesteśmy, dokąd zmierzamy", ed. D. Kornafel, Wrocław, 189–191.

Dąbrowski P., Krzyżanowska M.

1997: *Seria średniowiecznych czaszek z Gródka n. Bugiem w świetle wybranych wskaźników stresu fizjologicznego*, "20 Lat archeologii w Masłomęczu" 1, 85–94.

Dąbrowski P., Krzyżanowska M., Szczurowski J.

1999a: *Analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska gockiego w Masłomęczu (stan. 15) – sezon 1998*, "Archeologia Polski Środkowowschodniej" 4, 135–138.

Dąbrowski P., Kwiatkowska B., Szczurowski J.

1998: *Wstępna analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska w Masłomęczu (II–IV w.n.e.)*, "Acta Universitatis Wratislaviensis" 2050 ("Studia Antropologiczne" 5), 91–95.

Dąbrowski P., Szczurowski J.

1997: *Stan uzębienia ludności z cmentarzyska w Masłomęczu (II–IV w.n.e.)*, „Studia Gothica” 2.

Donoghue H.D., Gładkowska-Rzeczycka J.J., Marcsik A., Holton J., Spigelman M.

2002: *Mycobacterium leprae in Archaeological Samples*, [in:] "The Past and Present of Leprosy; Archaeological, Historical, Paleopathological and Clinical Approaches", ed. Ch.A. Robersts, M.E. Levis, K. Manchester BAR International Series 1059, 271–285.

Dzierżykray-Rogalski T.

1978: *Znaczenie badań paleopatologicznych dla antropologii*, "Przegląd Antropologiczny" 44, 2, 389–391.

1980: *Leprosy in the Dakhlen Oasis (Egipt)*, "African Bulletin" 29, 135–140.

1980a: *Paleopathology of the Ptolemaic Inhabitants of Dakhlen Oasis (Egipt)*, "Journal of Human Evolution" 9, 71–74.

1980b: *Changements pathologiques sur les squelettes des évêques de Faras (VII–XIV siècles)*, [in:] "Paleopathology Association, 3th European Meeting", Caen, 109–115.

1985: *Paleopathology Investigation in Cairo*, "Paleopathology Newsletter" 50, 5.

1996: *Antropologiczne aspekty zanikania chorób*, "Antropologia a Medycyna i Promocja Zdrowia" 1, 37–44.

Dzierżykray-Rogalski T., Promińska E.

1982: *Badania antropologiczno-paleopatologiczne. Działalność polsko-egipskiej misji archeologiczno-konserwatorskiej w latach 1972–1982*, "Ośrodek Informacji PKZ", Warszawa, 19.

1984: *The Examination of Osseous Remains from the Mausoleum of Al Amir Al-Kabir, Quarcurmas in Cairo*, "African Bulletin" 3, 189–196.

Florkowski A., Kozłowski T.

- 1993: *Analiza antropologiczna szkieletów ze średniowiecznego cmentarzyska w Skrwilnie*, "Acta Universitatis Nicolai Copernici, Biologia" 45, 87, 123–136.
- 2003a: *Analiza antropologiczna szkieletu z okresu kultury łużyckiej z Gzina*, "Acta Universitatis Nicolai Copernici, Nauki Matematyczno-Przyrodnicze, Biologia" 43, 84, 95–103.

Garcarek J., Karasek M., Moron K., Krzyżanowska M., Dąbrowski P.

- 2000: *Ocena radiologiczna pourazowych zmian patologicznych kośćca średniowiecznego wojownika z Gródka nad Bugiem*, "Polski Przegląd Radiologiczny" 65, 3, 205–207.

Garłowska E.

- 2001: *Disease in the Neolithic Population of the Lengyel Culture (4300–4000 BC) from Kujawy region in North-Central Poland*, "Zeitschrift für Anthropologie und Morphologie" 83, 1, 43–57.

Gąsiorowski A., Kozak-Zychman W.

- 1985: *Anthropodiagnosis of Diseases of the Population Inhabiting the Polish-Russian Borderland in the Early Medieval Period*, [in:] "Tezisy dokladov polskoj delegacji na V Międzynarodnom Kongresie Slavianskoj Archeologii", Kiev, Warszawa, 81–83 (in Polish).

Gleń E.

- 1979: *Analiza antropologiczna materiałów kostnych z cmentarzyska kultury ceramiki sznurowej w Koniuszy, woj. Kraków*, "Sprawozdania Archeologiczne" 31, 79–90.

Gleń E., Kaczanowski K.

- 1980: *Wczesnobrązowy szkielet mężczyzny z trepanowaną czaszką ze stanowiska Pleszów I w Krakowie-Nowej-Hucie*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty" 6, 9–16.

Gleń-Haduch E.,

- 1990: *Analiza antropologiczna szkieletów z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej z Samborca (woj. tarnobrzeskie) na tle wczesneolitycznych populacji europejskich*, "Materiały i Prace Antropologiczne" 110, 43–59.
- 1990a: *Szkielety z okresu kultury pucharów dzwonowatych z Samborca, woj. tarnobrzeskie*, "Materiały i Prace Antropologiczne" 111, 129–144.
- 1995: *Ocena stanu biologicznego populacji neolitycznych i wczesnobrązowych z Wyżyny Małopolskiej*, "Zeszyty Naukowe UJ, Prace Zoologiczne" 41, 115–139.

Gleń-Haduch E., Kaczanowski K., Mrówka D., Niedźwiecka E.

- 1994: *Populacje ludzkie z terenu Wyżyny Małopolskiej w aspekcie paleopatologii i paleodemografii (neolit, wczesny brąz)*, "Zmienność Biologiczna Człowieka" 1, 22–27.

Gleń-Haduch E., Pocięcha A., Szybowicz B.

- 1993: *Skeletal Cemetery (XVI–XVIII c.) from Maniowy, Czorsztyn – Bone Pathology*, [in:] "Człowiek w Czasie i Przestrzeni", ed. J.J. Gładykowska-Rzeczycka, Gdańsk, 359–363 (in Polish).

Gleń-Haduch E., Szostek K., Głąb H.

- 1997: *Cribrum Orbitale and Trace Element Content in Human Teeth from Neolithic and Early Bronze Age Graves in Southern Poland*, "American Journal of Physical Anthropology" 103, 201–207.

Gładykowska-Rzeczycka J.

- 1965: *Bone Material from Crematory Cemetery of the Pomeranian Culture Population of the La Tène period (5th–2nd c.) from Stare Polaszki, district of Kościerzyna*, "Pomorania Antiqua" 1, 105–146 (in Polish).
- 1971: *Morphologic Analysis of Bones from Crematory Cemeteries of the Populations of East Pomeranian Culture in Gdańsk Pomerania*, "Folia Morphologica" (Warsaw), 30, 1, 129–147.

- 1976: *Pathological Changes on Skeletons from Medieval Cemeteries*, "Badania Populacji Ludzkich na Materiałach Współczesnych i Historycznych, Seria Antropologia" 4, 85–103 (in Polish).
- 1976a: *A Case of Leprosy from a Medieval Burial Ground*, "Folia Morphologica" (Warsaw), 35, 3, 253–264.
- 1978: *Paleopathology in Poland*, "Przegląd Antropologiczny" 44, 2, 393–398 (in Polish).
- 1980: *Complicated Traumas from Ancient Cemeteries in Poland*, [in:] "Paleopathological Association, 3th European Meeting", Caen, 121–125.
- 1981: *A Short Review of Paleopathology Researches in Poland*, "Homo" 32, 125–130.
- 1982: *Tuberculosis and Other Specific Diseases in the Ancient Polish Populations*, [in:] "4th European Meeting of the Paleopathology Association", Middelburg/Antwerpen, 131–37.
- 1982a: *Specific Inflammatory Diseases from Earlier Polish Cemeteries*, "Przegląd Antropologiczny" 48, 1–2, 39–55 (in Polish).
- 1984: *The Influence of Diseases on the Biostructure of Ancient Population*. "Przegląd Antropologiczny" 50, 2, 359–364.
- 1984/1987: *The Most Common Diseases in Ancient Polish Population*, [in:] "Vth European Meeting of the Paleopathological Association", Siena, 121–128.
- 1985: *Development and Programme of Studies on Paleopathology in Poland*, "Teoria i Empiria w Polskiej Szkole Antropologicznej, Seria Antropologia" 11, 183–204 (in Polish).
- 1985a: *Anthropological Analysis of Bone Material from Crematory Graves at Sychowo, Luzino Parish (sitet. 3, Hallstatt D)*, "Pomorania Antiqua" 12, 149–154 (in Polish).
- 1987: *The Diseases in Medieval Poland*, "Sbornik Narodniho Musea v Pradze" 43, 2–4, 192–195.
- 1987a: *Anthropological Analysis of Bone Material*, [in:] "Rumia, cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich", ed. M. Kwapinski, J. Podgórski, B. Wiącek, Gdańsk, 213–264 (in Polish).
- 1987b: *Wstępne opracowanie materiałów kostnych z cmentarzyska w Nowym Targu, woj. Elbląg, datowanego na VII/VII w. p.n.e. – V w. n.e.*, "Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–83", 307–338.
- 1987c: *Environment, Health Condition in the Past and Present*. "Zeszyty Naukowe AWF we Wrocławiu" 47, 45–60 (in Polish).
- 1988: *Anthropological Investigations in Gdańsk Pomorze (Pomerania)*, "Pomorania Antiqua" 13, 253–262 (in Polish).
- 1988a: *Is This a Case of the Morgagni Syndrom?* "Journal of Paleopathology" 1, 3, 109–112.
- 1988b: *Extensive Disease Changes of the Skeleton from Medieval (XIV–XV c.)* "Przegląd Antropologiczny" 54, 1–2, 113–126 (in Polish).
- 1989: *Diseases of Ancient Polish Populations from Neolithic to Middle-Ages*, Gdańsk (in Polish).
- 1989a: *Congenital Anomalies of Early Polish Man*, [in:] "Advances in Paleopathology", ed. L. Capasso, Chieti, 111–116.
- 1990: *Paleopathology in Poland*, "Journal of Paleopathology" 3, 2, 69–73.
- 1991: *Tumors in Antiquity in East and Middle Europe*, [in:] "Human Paleopathology: Current Syntheses and Future Options", ed. D.J. Ortner and A.C. Aufderheide, Smithsonian Institution Press, Washington and London, 251–256.
- 1992: *What Caused this Lesion?* "Paleopathology Newsletter" 77, 16–17.
- 1992a: *Nonspecific, Primary Inflammatory Diseases from Ancient Cemeteries*, [in:] "Biologia populacji ludzkich współczesnych i pradziejowych", ed. F. Rożnowski, Słupsk, 99–108 (in Polish).
- 1992b: *The Cervical Syndrome Observed in Osteological Material from Ancient Polish Cemeteries*, "Anthropologie" 30, 1, 103–107.
- 1992c: *The Anthropological Analysis of the Skeleton of Johannes Hevelius the Gdańsk astronomer of Seventeenth Century (1611–1687)*, [in:] "On the 300th anniversary of the death of Johannes Hevelius", ed. R. Głębocki, A. Zbiński, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków, 93–129.

- 1993: *Paleopathology – Development, Achievements and Purpose*, "Przegląd Antropologiczny" 56, 1–2, 169–176 (in Polish).
- 1993a: *Analysis of Skeletal Remains from a Cemetery in Warzno (500–125 B.C.) in the Parish Szenud*, "Pomorania Antiqua" 15, 225–238.
- 1993b: *Lecznictwo u Słowian*, "Sztuka i Medycyna" 3, 13, 4–5.
- 1994: *Syphilis in Ancient and Medieval Poland*, [in:] "L' origine de la syphilis en Europe avant ou après 1493", ed. O. Doutour, G. Palfi, J-P. Brun, Paris, 116–118.
- 1994a: *Problems of Estimating Age and Determining the Professions when Analyzing Prehistoric Skeletons*, "Anthropologie" 32, 1, 85–92.
- 1995: *Biological Structure of the Population Buried in a Pomeranian Culture Cemetery at Star-kowa Huta, Somonino Parish*, "Pomorania Antiqua" 16, 191–200.
- 1995a: *Morbus Pyle (Dysplasia Metaphysealis Congenita) from Medieval Cemetery in Poland*, "Journal of Paleopathology" 7, 1, 57–62.
- 1996: *Co wiemy o chorobach naszych przodków*, [in:] "Nauki o kulturze fizycznej w służbie współczesnego człowieka", ed. A. Pawłucki, Gdańsk, 200–211.
- 1997: *A Serious Defect of Two Cervical Vertebrae from Medieval Cemetery in Poland; Klippel-Feil syndrome?* "Acta Biologica Szegedesiensis" 42, 49–53.
- 1998: *Paleopathology: Material, Diagnosis, Reexamination, Propagation*, [in:] "Człowiek wczoraj dziś i jutro", ed. W. Kozak-Zychman, A. Gąsiorowski, Lublin, 33–38 (in Polish).
- 1998a: *Osteosarcoma and Osteochondroma from Polish Medieval Cemeteries*, "Journal of Paleopathology" 9, 1, 47–53.
- 1998b: *Periostitis: Cause, Form and Frequency in Paleopathology*, "The Mankind Quarterly" 38, 3, 217–236.
- 1998c: *Anthropological Analysis of Bone Material from Medieval Cemeteries in Gdańsk Pomerania*, [in:] "Gdańsk średniowieczny w świetle najnowszych badań archeologicznych i historycznych", ed. H. Paner, Gdańsk, 26–42 (in Polish).
- 1998d: *Atypical Discolorations in Skeletons from a Post-Meroitic Cemetery in Sudan*, "Gdańsk Archaeological Museum`s African Reports" 1, 53–54.
- 1998/99: *Paleopathology: Methodological, Classification and Diagnostical Problems*, [in:] "Z Otchłani Wieków Pomorza Gdańskiego, zeszyt okazjonalny dla upamiętnienia tysiąclecia Gdańska – 997 urbs Gyddanyzc – 1997 Gdańsk", ed. E. Choińska-Bohdan, Gdańsk, 209–212 (in Polish).
- 1999: *Tuberculosis in the Past and Present in Poland*, [in:] "Past and Present of Tuberculosis. Biology, Evolution, Diagnosis, History and Paleoepidemiology of TB", ed. G. Pálfi, O. Dutour, J. Deák and I. Hutás, G.B.T.B. Foundation, Szeged, 559–573.
- 1999a: *Bone Material from Archaeological Objects as the Sources of Information on Bioculture and old Populations Customs*, [in:] "Szkice Prahistoryczne. Źródła, metody, interpretacje", ed. S. Kukawka, Toruń, 285–315 (in Polish).
- 2000 *Przegląd dokonani i perspektywy polskiej paleopatologii*, referat wygłoszony na Międzynarodowym Kongresie Nauk Antropologicznych w Bydgoszczy, 23-25, 06, 2000.
- 2000a: *Anthropologische Studie*, [in:] M. Fudziński, J.J. Gładykowska-Rzeczycka, "Gräberfeld der Bevölkerung Pomerscher Kultur in Rąty, Gemeinde Somonino, Archäologisch-Anthropologische Studie", ed. H. Paner, Gdańsk, 95-154 (in Polish).
- 2001: *Rickets in Past and Modern Time: Cases from Some Archaeological Sites in Poland*, "Anthropologie" (Brno), 39, 1, 45–56.
- 2002: *Anthropological Research as a Source of Knowledge about Burial Rites*, [in:] "Funeralia Lednickie, 4", ed. J. Wrzesiński, Sobótka–Wrocław, 109–124 (in Polish).
- 2003 *Die Bedeutung von anthropologischen Forschungen in der Archäologie*, [in:] "XIII Sesja Pomoroznawcza; od epoki kamienia do okresu rzymskiego" ed. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, 1, 13–23 (in Polish).
- 2003a: *Diseases, Sex and Bone Material*, [in:] "Funeralia Lednickie, 5", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań, 65–72 (in Polish).
- 2003b: *Case Study of a Rare Disease Noted in a Skeleton from a Post-Meroitic Cemetery in Kassinger-Bahri, Sudan*, "Gdańsk Archaeological Museums African Reports" 2, 95–98.

- 2004: *Los dzieci – zagrożenia, choroby – znany ze źródeł pisanych i z badań paleopatologicznych*, [in:] "Funeralia Lednickie, 6", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań, 61–69.
- 2005: *Paleoparasitology – Traces of Parasitic Infection in Material from Archaeological Excavations*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 663–670 (in Polish).
- 2005a: *Paleoparazytologia*, [in:] "XIV Sesja Pomorzoznawcza", ed. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, 1, 67–72 (in Polish).
- 2006: *Anthropological Research of Bone Material from Medieval and Modern Objects in Gdańsk Pomerania*, "Pomorania Antiqua" 21 (in Polish).
- 2006a: *Pathological Changes and Variants Observed on Four Skeletons from Post-Meroitic Cemetery in Kassinger-Bahri, Sudan*, [in:] "Gdańsk Archaeological Museum's African Reports" 2.
- 2006b: *Archeopatologia*, [in:] "Rola nauk wspierających archeologię", Lublin, 30–36.
- in press a: *Antropologiczna analiza, cz.II*, [in:] O. Felczak, J.J. Gładkowska-Rzeczycka "Cmentarzysko ciałopalne z Barłożna, gm. Skórcz z wczesnej epoki żelaza; analiza archeologiczno-antropologiczna", XV Sesja Pomorzoznawcza, Elbląg.
- in press b: *Biological Structure of the Inhabitans of Medieval Gdańsk*, [in:] "Polish Lands at the Turn of the First and Second Millennia", ed. P. Urbańczyk, Warsaw.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Czerwiński J.

- 1999: *Ochronosis (Alkaptonuria) in a Skeleton from Post-Meroitic Cemetery (5th Century A.D.) in Kassinger-Bahri, Sudan*, "International Journal of Osteoarchaeology" 9, 5, 307–315.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Duda B.

- 1993: *Some Features, not Only Pathological, from Ancient Polish Cemeteries*, [in:] "Człowiek w czasie i przestrzeni", ed. J.J. Gładkowska-Rzeczycka, Gdańsk, 370–375 (in Polish).

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Iwaniek B.

- 2001: *Three skeletons from the 17th-century Royal Chapel in Gdańska*, "Pomorania Antiqua" 18, 451–464 (in Polish).
- 2006: *Ludność XVI-XVII-wiecznego Gdańska z przykościelnego cmentarza kościoła św. Jana*, Archeologia Gdańska, 2.
- 2006a: *Anthropological structure of skeletons from Kassinger-Bahri, Sudan*, "Gdańsk Archaeological Museum's African Reports" 2.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Iwanek B., Duda B.

- 1996: *Antropologiczne badania szczątków kostnych*, [in:] "Nauki o kulturze fizycznej w służbie współczesnego człowieka", ed. A. Pawłucki, Gdańsk, 192–199.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Jankowski Z., Myjak P., Sokół A., Szostakiewicz M.M.

- 2003c: *Echinococcus Cyst from an Early Medieval Cemetery in Poland. Radiological, TC., Histological and DNA Findings*, "Journal of Paleopathology" 15, 1, 47–58.

Gładkowska-Rzeczycka J., Krenz M.

- 1995: *Extensive Change Within a Subadult Skeleton from Medieval Cemetery of Słaboszewo, Mogilno District (Poland)*, "Journal of Paleopathology" 7, 3, 177–184.

Gładkowska-Rzeczycka J., Kwiatkowska B., Nowakowski D., Trnka J.

- 2003: *Trepanematosi in a 14th Century Skeleton from Wrocław, Poland*, "Journal of Paleopathology" 15, 3, 187–193.

Gładkowska-Rzeczycka J., Myśliwski A.

- 1985/1986: *Osteoid-osteoma from Middle-Age Cemetery in Poland*, "Ossa" 12, 33–39.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Nowakowski D.

- 2006: *Starość – cechy starzenia w układzie kostnym człowieka i zwierząt*, [in:] "Starość wiek spełnienia; Funeralia 8", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań, 42–53.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Parafiniuk M.

2001: *Atypical Cranial Vault and Cervical Vertebrae Lesions Caused by Insects*, "Journal of Paleopathology" 13, 2, 75–78.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Piekarz I., Kościński B.

2000: *Antropologiczna analiza szkieletów z grobów pochodzących z XIV-XVIII wieku z kościoła św. Jana w Gdańsku*, "Scripta Periodica" 3, 2, 1, 95–108.

Gładkowska-Rzeczycka J., Prejzner W.

1993: *A Case of Probable Pulmonary Osteoarthropathy from Polish Medieval Cemetery of Czarna Wielka, District of Grodzisk*, "Journal of Paleopathology" 5, 3, 159–165.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Prejzner W., Iwanek B.

1993: *Review of Methods Used in Paleopathology*, [in:] "Człowiek w czasie i przestrzeni", ed. J.J. Gładkowska-Rzeczycka, Gdańsk, 335–341 (in Polish).

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Pudło A.

2003 *Versuch einer Rekonstruktion der morphologisch-demographischen Struktur der auf dem Gräberfeld römischer Zeit in Pruszcz Gdański, Standort 7, bestatten Bevölkerung*, [in:] "XIII Sesja Pomorzoznawcza. Od epoki kamienia do okresu rzymskiego", ed. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, 1, 319–333 (in Polish).

2005: *Anthropological Analysis of Human Skeletal Remains Recovered from GAMEs Excavation in 1996-2004*, [in:] "Gdańsk Archaeological Museum African Reports" 4, 31–37.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Rosnowska-Mazurkiewicz A., Wojtaszek-Słomińska A.

2005: *Macroscopic Evaluation of Dental Condition in Roman Period Population in the Area of Pruszcz Gdański*, [in:] "Current Trends in Dental Morphology Research", ed. E. Żądzińska, Łódź, 51–59.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Smoczyński M., Mechlińska J., Dubowik M.

2001: *Rare Developmental Disorder of Sound-conducting System of the Skeleton from an Early Medieval Cemetery in Poland. Endoscopic and TC findings*, "Quarterly of the Mankind" 42, 1, 3–20.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Sokół A.

1992: *The Examination of the Skeletal Remains of the Famous Historical Person – Johan Hevelius*, "Przegląd Antropologiczny" 55, 1–2, 143–150 (in Polish).

2000: *Diseases of the Inhabitants of Gdańsk Burial in the Graves Dated From 14–19 Century in St. John's Church*, "Scripta Periodica" 4, 3, 34–52.

2005: *Preliminary Results of the Paleopathology Analysis of the Skeletons from the Covered Marked in Gdańsk*, [in:] "XIV Sesja Pomorzoznawcza", ed. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, 2, 67–80 (in Polish).

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Sokół A., Pudło A., Ziętek A.

2003a: *Der Gesundheitszustand der zu römischen Zeiteauf Gräberfeld (Standort Nr. 7). bestatten Einwohner von Pruszcz Gdański*, [in:] "XIII Sesja Pomorzoznawcza. Od epoki kamienia do okresu rzymskiego", ed. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, 1, 335–347 (in Polish).

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Smrčka V., Jambor J.

1997 *Reconstruction of Diet of Population from Roman Period (I–IV c. AD) on Pruszcz Gdański Cemetery Material*, "Przegląd Antropologiczny–Anthropological Review" 60, 89–96.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Śmiszkiewicz-Skwarska A.

1998: *Probable Poliomyelitis from XVII–XVIII Century Cemetery in Poland*, "Journal of Paleopathology" 10, 1, 5–11.

2000: *The Disease Structure of the Population from Modern (17th–18th) Cemetery in Zienki, Distr. Chełm*, [in:] "Antropologia a medycyna i promocja zdrowia", ed. A. Malinowski, H. Stolarczyk, W. Lorkiewicz, Łódź, 1, 2, 192–226 (in Polish).

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Śmiszkiewicz-Skwarska A., Sokół A.

1998a: *The Disease Structure of the Populations from Modern Time (XVIIth–XVIIIth) Cemetery in Zienki, Distr. of Chełm*, [in:] "Skąd idziemy, kim jesteśmy, dokąd zmierzamy", ed. D. Kornafel, Wrocław, 189-192 (in Polish).

Gładkowska-Rzeczycka J., Urbanowicz D.

1970: *Multiple Osseous Exostoses of the Skeleton from the Prehistoric Cemetery of a Former Population of Pruszcz Gdański*, "Folia Morphologica, (Warsaw)", 29, 3, 284–296.

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Wrzesińska A.

2002: *A Skeleton from a Tomb Discovered Under the West Empoerium of the Benedictine Church in Lubiąż*, "Acta Universitatis Vratislaviensis" No. 2423, "Studia Antropologiczne" 7, 11–26 (in Polish).

2006: *Dwa pochówki w opactwie benedyktyńskim w Lubiniu – piastowskich książąt?*, "Fontes Archaeologici Posnanienses".

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Wrzesińska A., Sokół A.

1998: *A Giant from Ostrów Lednicki (XII–XIII c.)*, Distr. Lednogóra, Poland, "The Mankind Quarterly" 39, 2, 147–172.

2000: *Morphologische und radiologische Untersuchung des Skeletts einer Reisin aus dem frühmittelalterlichen Gräberfeld auf Ostrów Lednicki*, "Studia Lednickie" 6, 239–276 (in Polish).

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Wrzesińska A., Wrzesiński J.

2003d: *A Rare Finding of a Parasitic Cyst from an Early Medieval Cemetery in Dziekanowice*, "Archeologia Polski" 40, 1/2, 57–76 (in Polish).

Gładkowska-Rzeczycka J.J., Wrzesińska A., Wrzesiński J., Sokół A.

2003b: *A Skeleton with Cyst from an Early Medieval Cemetery at Dziekanowice*, "Journal of Paleopathology" 15, 2, 111–122.

Głąb H.

1994: *Analiza anatomiczno-morfologiczna szkieletu z Krakowa-Nowej Huty-Cła (stanowisko 7)*, "Materiały Archeologiczne" 17, 10.

1997: *Analiza anatomo-antropologiczna szczątków ludzkich z centralnego grobowca Wielkiego Kurhanu Ryżanowskiego*, "Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego" 18, 93-96.

1998: *Analiza anatomo-antropologiczna dwóch szkieletów z kurhanu 3 w Ryżanówce (Ukraina)*, "Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego" 19, 171–174.

Głąb H., Kaczanowski K., Szostek K.

1998: *Hyperostosis frontalis interna, schorzenie uwarunkowane genetycznie?*, "Zmienność Biologiczna Człowieka" 5, 3–10.

Głąb H., Szostek K.

1993: *The Heavy Metal Content of Teeth in Pomeranian Huntsmen of South Spitsbergen in the 18th century*, [in:] "Człowiek w czasie i przestrzeni", ed. J.J. Gładkowska-Rzeczycka, Gdańsk, 416–420 (in Polish).

1995: *Variability of Trace Element Content in Macaca Mulatta Permanent Teeth Two Different Populations*, "Folia Primatologica" 64, 4, 215–217.

2000: *Chemia kości – metody, możliwości, interpretacje*, [in:] "Nowe techniki i technologie badań materiałów kostnych", „Trzecie warsztaty antropologiczne”, Warszawa, 35–44.

Głąb H., Szostek K., Kaczanowski K.

2001: *Trace Element Concentration from Papio hamadryas Teeth Sequences*, "Journal of Trace Element in Medicine and Biology" 15, 131–134.

Głąb H., Szostek K., Kaczanowski K., Kosydarski A.

2003: *Dieta osiadłych i koczowniczych plemion scytyjskich z terenów dzisiejszej Ukrainy w aspekcie zasiedlonego środowiska i dymorfizmu płciowego*, [in:] "Funeralia Lednickie, 5", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań, 213–217.

Głąb H., Szostek K., Szczepanek A.

2002: *Dieta populacji pradziejowych w świetle analiz fizykochemicznych zębów z birtualnego cmentarzyska w Opatowie, stan. 1, pow. Kłobuck, woj. śląskie*, [in:] "Funeralia Lednickie 4", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Sobótka–Wrocław, 163–176.

Gronkiewicz S., Kornafel D., Kwiatkowska B., Nowakowski D.

2001: *Harriss Lines Versus Children Living Condition in Medieval Wrocław, Poland*, "Variability and Evolution" 9, 45–50.

Haduch E.

1997: *People of the Mierzanowice Culture from Szabria, Kielce Voiv. in the Context of the Middle European Early Bronze Age Population*, Kraków (in Polish).

2004: *Neolityczne groby zbiorowe z Bronocic, woj. świętokrzyskie – szkielety dzieci*, [in:] "Funeralia Lednickie, 6", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań, 353–360.

Jankowski J.

1986: *Mors nigra, czyli dzieje dżumy w polskim średniowieczu*, "Człowiek – populacja – środowisko" 14, 205–213.

1986a: *Z historii medycyny*, "Wiadomości Lekarskie" 39, 23, 1652–1655.

1988: *Historia medycyny średniowiecznej w Polsce*, Wrocław.

1990: *Epidemiologia historyczna polskiego średniowiecza*, "Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Schweitzerowskiego", Kraków, 1–116.

Jaskulska E., Sołtysiak A.

2002: *Próba oceny jakości życia populacji ludzkich w Terce (Tell Aszara) i Tell Masaikh w środkowej epoce brązu i w I tys. n.e.*, "Światowit" IV (XLV), Fasc. A, 39–46.

Jaworski Z.

1981: *Morphology of Permanent Teeth from Childrens Body Burning Tombs of the Lusitz Culture*, "Czasopismo Stomatologiczne" 34, 5 (in Polish).

1981a: *Remnants of Upper and Lower Jaws of Prehistoric Slavs from the Crematory Tombs of the Lusitz Culture*, "Czasopismo Stomatologiczne" 34, 9, 897–907 (in Polish).

1981b: *Loss of Teeth During Life Found in the Ossous Remnants in the Crematory Tombs from the Lusitz Culture*, "Czasopismo Stomatologiczne" 34, 10, 969–974 (in Polish).

Jaworska M., Jaworski J.

1982: *Morphology and Topography of Maxillary Sinus Floor in Cremated Bone Remnant of the Pre-Slavics Population*, "Czasopismo Stomatologiczne" 35, 4, 199–210 (in Polish).

Jaworski Z.

1987: *A Trail of Analysis of the Bone Remains of the Temporomandibular Joint of Humans Living near Tarnobrzeg 3000 Years Ago*, "Protetyka Stomatologiczna" 37, 1, 37–42.

Jerszyńska B.

1988: *Cechy morfologiczne szkieletów dziecięcych jako mierniki stanu biologicznego populacji pradziejowych*, Poznań.

1988a: *Poglądy na przydatność linii Harrisa w badaniach grup pradziejowych*, [in:] "Szkice z antropologii ogólnej", ed. J. Piontek, Poznań, 161–170.

1988b: *Harriss Lines and Cribra Orbitalia as Indicators of Stress in Prehistoric Populations*, "Antropologie" 26, 103–104.

1991: *Harris Lines and Cribra Orbitalia in Prehistoric Populations*, "Variability and Evolution" 1, 105–112.

1997: *Rozwój kości piszczelowej a linie Harrisa w średniowiecznej populacji z Gruczna*, [in:] "Skąd idziemy, kim jesteśmy, dokąd zmierzamy", ed. D. Kornafel, Wrocław–Polanica, 44–45.

- 1998: *Znaczenie badań szkieletów dziecięcych dla oceny stanu biologicznego populacji pradziejowych*, "Zmienność Biologiczna Człowieka" 5, 11–18
- 2004: *Growth and Development and the Underlying Factors in Medieval Human Populations*, Wydawnictwo UAM, 21, Poznań (in Polish).

Jerszyńska B, Nowak O.

- 1996: *Application of Byers Method for Reconstruction of Age of Formation of Harris Lines in Adults from the Cemetery of Cedynia (Poland)*, "Variability and Evolution" 5, 75–83.

Kaczanowski K.

- 1993: *Szkielety kultury amfor kulistych, Rzeczyca Mokra, gmina Dwikozy*, "Sprawozdania Archeologiczne" 14, 83–97.
- 1995: *Analiza anatomo-morfologiczna szkieletów ludzkich z okresu kultury łużyckiej z Wyciąża (Kraków-Nowa Huta), Stan. 5*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty" 18, 85–92.

Kaczanowski K., Głab H., Szostek K.

- 1995: *Influence of Crematory Process on Trace Element Content in Human Teeth*, "Variability and Evolution" 5, 95–100.

Kaczmarek M.

- 1981: *Analiza odontoskopijna przepalonych szczątków kostnych*, "Przegląd Antropologiczny" 47, 2, 236–270.

Kaczmarek M., Pyżuk M.

- 1985: *Analiza antropologiczna wczesnośredniowiecznej populacji z Czerska*, "Teoria i Empiria w Polskiej Szkole Antropologicznej, seria Antropologia" 12, 261–277.

Kaczmarek M., Piontek J., Malinowski A.

- 1988: *Dental Discriminant Sexing of Human Cremated Remains*, "Przegląd Antropologiczny" 52, 203–208.

Karaś B.

- 1980: *Zrekonstruowana czaszka z trepanacją znaleziona na cmentarzysku ciałopalnym kultury łużyckiej w Opatowie woj. kieleckie*, "Przegląd Antropologiczny" 46, 1, 143–148.

Kluska S., Śmiszkiewicz-Skwarska A.

- 2005: *Wybrane zmiany chorobowe kręgosłupa w populacjach szkieletowych z Sypniewa (XI–XIII w.) i Brześcia Kujawskiego (XVII–XVIII w.)*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 671–674.

Kornafel D, Kwiatkowska B., Pospieszny N., Trnka J., Garcarek J.

- 2001: *Medieval Skull with a Neoplastic Lesion Found in Wrocław, Poland*, "Journal of Paleopathology" 12, 3, 29–35.

Kozak J., Krenz M.

- 1993: *Occurance of Cribra Orbitalia and Enamel Hypoplasia in a Medieval Population from Kołobrzeg*. [in:] "Człowiek w czasie i przestrzeni", ed. J. J. Gładkowska-Rzeczycka, Gdańsk, 376–380 (in Polish).

Kozak J., Krenz-Niedbała M.

- 2002: *The Occurrence of Cribra Orbitalia and its Association with Enamel Hypoplasia in a Medieval Population from Kołobrzeg, Poland*, "Variability and Evolution" 10, 75–82.

Kozak-Zychman W.

- 2003: *"Nomen-omen" – A Burial No 13 from the Modern Times Cemetery in Lublin*, "Z Otchłani Wieków" 58, 1/4, 133–136 (in Polish).
- 2004: *Ancient Inhabitants of Lublin and its Surroundings. The State and Needs of Anthropological Studies*, [in:] "Lublin przez wieki", ed. E. Banasiewicz-Szykula, A. Stachyra, B. Gosik-Tytuła, Lublin, 141–150 (in Polish).

Kozak-Zychman W., Gašiorowski A.

1998: *Perceptible Pathological Changes in Skeletons from Prehistoric Time till the Present Day*, [in:] "Materiały z międzynarodowej konferencji nt katastrofy Czarnobyla. Społeczne, antropologiczno-ekologiczne oraz medyczne aspekty i prognozy", Lublin, 181–184 (in Polish).

Kozak-Zychman W., Niedźwiadek R.K.

1994: *The Skull from Zawichost – An Injury or a Medical Intervention?* [in:] "Najważniejsze odkrycia archeologiczne w Polsce środkowowschodniej w 1993 roku", Biała Podlaska, 109–110 (in Polish).

Kozak-Zychman W., Pilarska E.

1999: *Cases of the Osseous Pathology in the Population from the Cemetery in Zawichost*, [in:] "Szkiecy Zawichoskie", Zawichost, 245–250 (in Polish).

Kozak-Zychman W., Szeliga M.

2001(2003): *Anthropological Materials from the 16th–18th Century Cemetery in Lublin, Site at Saski Park*, "Archeologia Polski Środkowowschodniej" 6, 146–148 (in Polish).

2005: *Burials from the Crematory of the People of the Beacer Culture at Site 3 in Pawłow, Sandomierz District (Excavations 2001-2003)*, "Archeologia Polski Środkowowschodniej" 8, 33–41 (in Polish).

Kozłowski T.

1992: *Trepanowane czaszki ze zbiorów Zakładu Antropologii UMK w Toruniu*, [in:] "Biologia populacji ludzkich współczesnych i pradziejowych", ed. F. Rożnowski, Słupsk, 189–195.

1993: *Charakterystyka urazów układu kostnego ludności pochowanej na cmentarzysku w Grucznie (XI–XIV w.)*, "Przegląd Antropologiczny" 56, 1/2, 177–189.

1995: *Szkielet z objawami atrofii prawej kończyny dolnej z cmentarzyska w Radziejowie Kujawskim (XIV–XVIII w.)*, "Acta Universitatis Nicolai Copernici, Biologia" 49, 94, 67–72.

1995a: *Przypadki zmian chorobowych w materiale kostnym z cmentarzyska w Skrwilnie (XIII–XVI wiek)*, "Zmienność biologiczna człowieka" 2, 59–65.

1997: *Paleoepidemiologia zmian zwyrodnieniowo-degeneracyjnych stawów kręgosłupa ludności wczesnośredniowiecznego Gruczna (XI–XIV wiek)*, Toruń, UMK, praca doktorska – maszynopis.

Kozłowski T., Piontek J.

2000: *A Case of Atrophy of Bones of the Right Lower Limb of a Skeleton from a Medieval (12th–14th Centuries) Burial Ground in Gruczno, Poland*, "Journal of Paleopathology" 12, 1, 5–16.

Krenz-Niedbała M.

1999: *Morphological Response to Living Conditions in the Populations of Corded Ware Culture and Lengyel Culture*, "Monografie Instytutu Antropologii UAM" 4, 105–114 (in Polish).

2000: *Biological and Cultural Consequences of the Transition to Agriculture in Human Populations on Polish Territories*, "Monografie Instytutu Antropologii" 8, UAM, Poznań (in Polish).

2004: *Weaning stress jako wyznacznik stanu zdrowia, odżywienia i statusu społecznego*, [in:] "Funeralia Lednickie, 6", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań, 326–331.

2005: *Weaning Stress as a Indicator of the Attitude Toward the Child in Medieval Societies*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 589–592 (in Polish).

Krenz M., Piontek J.

1996: *Hypoplazja szkliwa w średniowiecznej populacji ze Słaboszewa*, "Przegląd Antropologiczny" 59, 87–90.

Krężolek A.

- 1995: Schorzenia zębów ludności naddniestrzańskiej w III–V i XI–XIII w oparciu o analizę materiałów kopalnych, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Zoologiczne" 41, 170–183.
- 1998: Charakterystyka antropologiczna wczesnośredniowiecznej ludności z grodu w Będzinie (XII–XIII), praca doktorska.

Kriesel G., Kozłowski T.

- 1994: *Studies on the Variability of Skeletal Population Depending on Different Stress Indicators, "Variability and Evolution"* 4, 67–72.
- 1995: Zróżnicowanie wczesnośredniowiecznej ludności z Gruczna w świetle niektórych wskaźników stresu żywieniowego, "Zmienność biologiczna człowieka" 2, 67–74.

Krzyżanowska M., Gładkowska-Rzeczycka J. J., Dąbrowski P., Szostakiewicz M.

- 2003: *An Atypical Burial at the Gothic Cemetery in Masłomęcz, Lublin Province (Poland)*, "The Mankind Quarterly" 43, 4, 357–375.

Kwiatkowska B.

- 1998: *Kondycja biologiczna średniowiecznych mieszczan wrocławskich w świetle badań antropologicznych*, "Archeologia Historica Polona" 7, 241–250.
- 2005: *Inhabitans of Medieval Wrocław; Lifestyle and Health Conditions from the Anthropological Point of View*, "Acta Universitatis Wratislaviensis" No. 2720 (in Polish).
- 2005a: *Post-traumatic lesions in medieval skeletons from Wrocław*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest człowiek" ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 675–679.

Kwiatkowska B., Gronkiewicz S.

- 2003: *Anthropological Characteristic of Skeletal Series from Olbin Cemetery in Wrocław (XII–XIII c.)*, "Variability and Evolution" 11, 31–46.

Kwiatkowska B., Kornafel D., Nowakowski D., Gronkiewicz S.

- 2000: *Harris Lines Versus Children's Living Conditions in Medieval Wrocław, Poland*, "Scripta Periodica", 130–131 (in Polish).

Lorkiewicz W., Malinowski A., Puch A.

- 1995: *The Anthropological Examination of the Early-Medieval Cemetery at Niemcza Śląska (Province Wałbrzych), Part II: Results of Investigations*, "Acta Universitatis Lodzensis, Folia Anthropologica" 2, 25–30 (in Polish).

Lorkiewicz W., Pawlicka-Nowak Ł.

- 2002: *Wyniki badań antropologicznych wczesnośredniowiecznego cmentarzyska ciałopalno-skieletowego w Bilczewie (stan.1), gm. Kramsk, woj. wielkopolskie*, [in:] "Funeralia Lednickie 4", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Sobótka-Wrocław, 474–488.

Lorkiewicz W., Stolarczyk H., Śmiszkiewicz-Skwarska A., Żądzińska E.

- 2005: *An Interesting Case of Prehistoric Trepanation from Poland: Re-evaluation of the Skull from Franki Suchodolskie Site*, "International Journal of Osteoarchaeology" 15, 115–123.

Łuczak B., Głosek M., Malinowski A.

- 1993: *Rany pourazowe jako źródło informacji historycznej*, [in:] "Człowiek w czasie i przestrzeni", ed. J.J. Gładkowska-Rzeczycka, Gdańsk, 391–395.

Łuczak B., Malinowski A.

- 1995: *Anthropological Investigation of Osseous Remains as a Sources of Historical Information*, "The Mankind Quarterly" 35, 3, 159–171.

Makowski A., Pyżuk M.

- 1981: *Badania serologiczne kopalnej tkanki kostnej wczesnośredniowiecznej populacji Czerska*, "Archiwum Medycyny Sądowej" 31, 1, 21–25.

Malinowski A.

2003: *Pochówki z krypty dworskiej kościoła św. Jacka w Słupsku*, [in:] "Funeralia Lednickie 5", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzeński, Poznań, 288–297.

Malinowski A., Gałowska E., Łuczak B.

1996: *Morphological Characteristic of the Skull with Gnathoschisis and Palatoschisis*, "Folia Morphologica" 55, 2, 83–88.

Malinowski A., Kaczmarek M.

1982: *Odontology and Paleostomatology in Polish Anthropological Surveys*, "Glasnik Antropoleskog Društva Jugoslavije" 19, 77–85.

Malinowski A., Kapica Z., Łuczak B., Antoszewski B.

1995: *Charakterystyka antropologiczna czaszki z rozszczepem wyrostka zębodołowego i podniebienia*, "Czasopismo Stomatologiczne" 48, 7, 478–482.

1996a: *Anthropological and Morphological Characteristic of the Skull with the Gnathoschisis and Palatoschisis*, "Journal of Paleopathology" 8, 2, 79–84.

Mann R.W., Wiercińska A., Scheffrahn W.

1992: *Distal Phocomelia of the Forearm in a Thirteenth Century Skeleton from Poland*, "Teratology", 45, 139–143.

Miłosz E.

1989: *Procesy przemian biologicznych średniowiecznych populacji z Pomorza Zachodniego*, "Seria Antropologia" 14, Poznań.

1993: *Dwarf from Medieval Cemetery of Łekno, Distr. Piła*, [in:] "Człowiek w czasie i przestrzeni", ed. J.J. Gładykowska-Rzeczycka, Gdańsk, 396–401 (in Polish).

Nowak O.

1996: *Linie Harrisa jako miernik reakcji morfologicznej na warunki życia: interpretacje, kontrowersje, propozycje badawcze*, "Przegląd Antropologiczny" 59, 77–86.

1999: *The Influence of Condition of Life on the Formation of Morphological Features of Human Long Bones in Historical Populations*, "Monografie Instytutu Antropologii UAM", Poznań (in Polish).

Nowak O., Piontek J.

2002: *Does the Occurrence of Harris Lines Affect the Morphology of Human Long Bones?* "Homo" 52, 3, 254–276.

2002a: *The Frequency of Appearance of Transverse (Harris) Line in the Tibia in Relationship to Age at Death*, "Annales of Human Biology" 29, 3, 314–325.

Nowakowski D.

1996: *Paleopathology – History of Disease, Perspectives*, "Przegląd Zoologiczny" 40, 3/4, 197–204 (in Polish).

1999: *Morfologia tkanki kostnej czwartorzędowych ssaków drapieżnych (Mammalia carnivora) z Masywu Śnieżnika Kłodzkiego*, praca doktorska.

2005: *Principles of x-ray Diagnosis of Fossilized Bones*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest Człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 607–608 (in Polish).

Nowakowski D., Kwiatkowska B.

2005: *Report of HFI in Medieval Skeleton in Poland*, "Opus: Interdisciplinary Investigation in Archaeology" (Moscow), 4, 217–220.

Ortner D.J., Putschar W.G.J.

1981: *Identification of Paleopathological Conditions in Human Skeletal Remains*, "Smithsonian Contributions to Anthropology", No. 28, Washington.

Paczuski R.

- 2000: *Ludzkie białka w materiale wykopaliskowym pochodzącym ze stanowisk archeologicznych*, [in:] "Nowe techniki i technologie badań materiałów kostnych", ed. J. Charzewski, J. Piontek, Warszawa, 49–57.
- 2002: *Obrządek ciałopalny i szkieletowy z perspektywy badań biochemicznych materiału kostnego*, [in:] "Funeralia Lednickie, 4", ed. J. Wrzesiński, Sobótka–Wrocław, 177–188.
- 2003: *Płeć i kultura jako czynniki wpływające na wyniki badań paleogenetycznych*, [in:] "Funeralia Lednickie, 5", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań, 207–211.
- 2004: *Groby dziecięce z perspektywy interpretacyjnej zastosowania badań DNA*, [in:] "Funeralia Lednickie, 6", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań, 71–75.

Paczuski R., Kozłowski T.

- 2000: *Ludzkie białka w materiale kostnym ze średniowiecznego cmentarzyska w miejscowości Kałdus (woj. pomorsko-kujawskie)*, "Scripta Periodica" 3, 135–138.

Parafiniuk M., Wdowiak B., Garus J.

- 2000: *Badania stanowiska szkieletowego przy katedrze Św. Jana w Warszawie z XIV–XVII w.*, "Scripta Periodica" 3, 140–149.

Parafiniuk M., Wdowiak J.

- 1978: *Zmiany chorobowe kości z cmentarzyska w Cedyni (XI–XIII)*, "Przegląd Antropologiczny" 44, 2, 417–425.

Parafiniuk M., Wdowiak L.

- 2005: *The Role of the Pathological Changes in the Prince Bogusław the XIVth*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest Człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 686–691 (in Polish).

Piekarz I., Piontek J.

- 1999: *Zmiany zwyrodnieniowe kręgosłupa w populacji średniowiecznej (XIV–XVII w.) ze Słaboszewa*, "Monografie Instytutu Antropologii UAM", 5, 1–54.

Piontek J.

- 1992: *Stres w populacjach pradziejowych: założenia, metody i wstępne wyniki badań*, [in:] "Biologia populacji ludzkich współczesnych i pradziejowych", ed. F. Rożnowski, Słupsk, 321–345.
- 1999: *Biology of Prehistoric Populations*, Poznań.
- 2001: *Culture as a Human Adaptive System; Human Ecology and Culture*, [in:] "Humanity From African Naissance to Coming Millennia", eds. Ph.V. Tobias et al., "Colloquia in Human Biology and Paleoanthropology", Firenze–Johannesburg, 43–50.

Piontek J., Jerszyńska B.

- 1993: *The Frequency of Harris Lines and Cribra Orbitalia in Three Medieval Populations from Poland*, [in:] "Człowiek w czasie i przestrzeni", ed. J.J. Gładkowska-Rzeczycka, Gdańsk, 381–385 (in Polish).

Piontek J., Jerszyńska B., Kozłowski T.

- 1993: *The Development of Long Bones and Cribra Orbitalia in Children from Medieval Cemetery in Gruczno*, [in:] "Człowiek w czasie i przestrzeni", ed. J.J. Gładkowska-Rzeczycka, Gdańsk, 386–390 (in Polish).

Piontek J., Jerszyńska B., Nowak O.

- 2001: *Harris Lines in Subadult Skeletons from the Medieval Cemetery in Cedynia, Poland*, "Variability and Evolution" 9, 33–43.

Piontek J., Jerszyńska B., Segeda S.

- 2001a: *Long Bones Growth Variation among Prehistoric Agricultural and Pastoral Populations from Ukraine (Bronze Era to Iron Age)*, "Variability and Evolution" 9, 61–73.

Piontek J., Segeda S., Jerszyńska B.

- 2001b: *Cribra Orbitalia in Medieval Population from Ukraine*, "Anthropologie" 39, 173–179.

Prejzner W., Gładkowska-Rzeczycka J.J.

1997: *An Attempt to Estimate the Criteria of Diagnosis Nonspecific Inflammatory Disease Observed on Ancient Skeletons*, "Przegląd Antropologiczny – Anthropological Review" 60, 103–101.

Promińska E.

1980: *La paléopathologie dans les nécropoles musulmanes d'Alexandrie*, [in:] "Paleopathology Association, 3th European Meeting", Caen, 51–57.

1982: *The Frequency of Pathological Changes in Population of the 13th Century Alexandria*, "African Bulletin", 31, Warszawa, 79–84.

1992: *Układ kostny i jego schorzenia w filogenezie człowieka*, "Postępy Osteoartropatii" 4, 10–15.

1992a: *Zmiany zwyrodnieniowe układu kostnego w filogenezie człowieka*, "Postępy Rehabilitacji" 6, 59–67.

1993: *Osobliwość gatunkowa człowieka w zakresie patologii*, [w:] "Człowiek w perspektywie ujęć biokulturowych", ed. J. Piontek, A. Wiercińska, Poznań, 121–138.

1996: *Choroby w filogenezie człowieka*, "Antropologia a medycyna i promocja zdrowia" 1, 25–36.

Psonak D.

2005: *Anthropological Characteristic of Skeletal Series from Plac Dominikański in Wrocław (XII–XIV)*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest Człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 618–621 (in Polish).

Pudło A.

2005: *Anthropological Analysis of Human Skeletal Remains from a Meroitic Cemetery in the Fourth Cataract Region, Sudan*, [in:] "Gdańsk Archaeological Museum African Reports" 3, 227–242.

2006: *Anthropological Analysis of Human Skeletal Material from Site HP47, Kassinger Bahri, Sudan*, [in:] "Gdańsk Archaeological Museum African Reports" 5.

Pudło A., Gładkowska-Rzeczycka J.J.

2005: *Introduction historical and morphological researches of the early medieval cemetery from the Covered Marked in Gdańsk*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest Człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 622–627 (in Polish).

2005a: *Examples of Grave Goods from Burial in Sudan (Excavations at the IV Nile Cataract – season 2004)*, [in:] "Funeralia Lednickie, 7", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań 75–81 (in Polish).

Pyżuk M., Makowski A.

1982: *Serological Changes of Blood Groups in the Early-Medieval Czersk Population in Poland*, "Evolution and Environment", Praha, 2, 749–755.

1985: *Microevolutionary Serological (ABC) Changes of Blood Groups in Early-Medieval Czersk Population – Poland*, [in:] "Tezisy Dokladow Polskiej Delegacji na V Międzynarodnijn Kongres Slovianskij Archeologii", Kijew–Warszawa, 9–15.

Rewekant A.

1992: *Zmiany osteoporotyczne w populacjach średniowiecznych*, [in:] "Biologia populacji ludzkich współczesnych i pradziejowych", ed. F. Rożnowski, Słupsk, 363–371.

1993: *Postmenopausal Osteoporotic Changes in Women from Medieval Cemeteries*, [in:] "Człowiek w czasie i przestrzeni", ed. J.J. Gładkowska-Rzeczycka, Gdańsk, 364–369 (in Polish).

1993a: *Mortality Changes in Central European Populations from Bronze Age to Iron Age: Comparative Analysis*, "International Journal of Anthropology" 8, 73–81.

1996: *Procesy involucyjne i ich uwarunkowania w układzie kostnym ludności średniowiecznej i współczesnej na przykładzie drugiej kości śródreżca*, "Przegląd Antropologiczny" 59, 59–76.

- 1998: *Styl życia a choroby cywilizacyjne: przypadek osteoporozy jako przykład interakcji między kulturowymi warunkami życia a procesami fizjologicznymi organizmu*, [in:] "The Peculiarity of Man. Jednostka i społeczeństwo wobec zagrożeń cywilizacyjnych oraz możliwości rozwoju genetyki i inżynierii genetycznej" Warszawa–Kielce, 85–97.
- 1999: *Does the Disturbance of the Ontogeny during the Initial Phases of Life Influence the further Individual Growth? – An Analysis of Two Stress Indicators*, "Variability and Evolution" 7, 47–54.
- 2000: *Biologia starzenia się szkieletu ludzkiego. Nowe metody oceny wieku kostnego osobników dorosłych*, [in:] "Nowe techniki i technologie badań materiałów kostnych, III Warsztaty Antropologiczne", Warszawa, 91–101.

Rewekant A., Miłosz E.

- 2003: *The Morphology of Dwarf's Skull: an Example from a Medieval Polish Population*, "Variability and Evolution" 11, 55–59.

Roberts Ch., Manchester K.

- 1999: *The Archaeology of Disease*, New York.

Smrčka V., Jambor J., Gładkowska-Rzeczycka J.J., Marscik A.

- 2000: *Diet Reconstruction in the Roman Era*, "Acta Univ. Carolinae" 41, 1/4, 75–82.

Staniowski T., Dąbrowski P., Kaczmarek U.

- 2004: *Występowanie hipoplazji szkliwa w średniowiecznej populacji rolniczej Sypniewa*, "Czasopismo Stomatologiczne" 47, 731–740.

Szczepanek A.

- 2000: *Hipoplazja szkliwa w populacjach kultury trzcinieckiej*, "Scripta Periodica" 3, 170–175.

Szczepanek A., Głąb H., Szostek K.

- 2004: *Palcodieta dzieci z pochówków zbiorowych kultury trzcinieckiej*, "Funeralia Lednickie, 6", ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań, 275–282.

Szlachetko K., Wiercińska A.

- 1981: *Badania antropologiczno-odontologiczne ludzkich szczątków kostnych z cmentarzyiska ciałopalnego fazy łódzkiej (średniowieczna epoka brązu) w Zarzęcinie Dużym, woj. piotrkowskie*, "Wiadomości Archeologiczne", 46, 2, 167–183.

Szostek K.

- 1992: *Badania zawartości ołowiu, kadmu, i cynku w stałych zębach mieszkańców Polski pohudniowej*, "Przegląd Antropologiczny" 55, 10–111.
- 1998: *Variability of Trace Element Content in Human Tooth Sequences – A Multivariate Analysis*, "Przegląd Antropologiczny – Anthropological Review" 61, 63–74.

Szostek K., Bałuszyńska L., Haduch E.

- 2001: *Analiza dystrybucji makro i mikroelementów w sekwencjach zębów mlecznych człowieka*, „Zmienność biologiczna człowieka” 7, 31–40.

Szostek K., Głąb H.

- 2001: *Trace Element Concentration in Human Teeth from a Neolithic Common Grave at Nako-nowo (Central Poland)*, "Variability and Evolution" 9, 16–29.

Szostek K., Głąb H., Kaczanowski K.

- in press: *An Analysis of the Content of Macro- and Microelements in the Teeth of an Early Neolithic (Pre-ceramic) Population from Neurik (Iraq)*, "Studies in Historical Anthropology" 3 (in print).

Szostek K., Głąb H., Lorkiewicz W., Grygiel R.

- 2005: *The Diet and Social Paleostatigraphy of Neolithic Agricultural Population of the Lengyel Culture from Osłonki (Poland)*, "Przegląd Antropologiczny – Anthropological Review" 68, 29–41.

Szostek K., Haduch E., Głąb H., Kaczanowski K., Krywult M.

1998: *Dynamika akumulacji pierwiastków śladowych i biogenów w zębach stałych człowieka nowożytnych i średniowiecznych populacji ludzkich w aspekcie diety i stanu biologicznego*, [in:] "Społeczne kontrasty w stanie zdrowia Polaków", Warszawa, 119–130.

Szydłowski Ł., Parafiniuk M., Kempieńska A., Waloszczyk P.

2005: *Paleopathological Evaluation of Skeletal Material in the Archives of the Forensic Medicine Department*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest Człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Pontek, Gdańsk, 692–696 (in Polish).

Szydłowski Ł., Parafiniuk M., Knap O.

2000: *Analiza antropologiczna pochówku wtórnego z kościoła w Kostrzynie nad Odrą*, "Scripta Periodica" 3, 176–182.

Śmiszkiewicz-Skwarśka A.

2000: *Charakterystyka antropologiczna ludzkich szczątków kostnych z cmentarzyska średniowiecznego w Drwalewie (gm. Wartkowice)*, "Scripta Periodica" 3, 150–169.

2004: *A Possible Case of Intercranial Hypertension in a Medieval Child from Stary Brześć Kujawski*, [in:] "200 Years of Lithuanian Anthropology: Modern Trends, History, Relation to Medical Practice and Humanities", Vilnius, 31–32.

2004a: *Anthropological Analysis of Burnt Bone Remains from a Przeworsk Culture Cemetery at Wola Łobudzka ("Przyrowonica 1" site), Szadek Commune, Łódź province*, [in:] "Kultura Przeworska, odkrycia, interpretacje, hipotezy", 307–316 (in Polish).

2005: *Anthropological Characteristic of Medieval Population from Cemetery at Stary Brześć Kujawski (Province of Kujawsko-Pomorskie)*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest Człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 643–648 (in Polish).

2005a: *Analiza antropologiczna szczątków kostnych z neolitu i początków okresu brązu odkrytych na cmentarzysku w Wilczycach (stan. 90), woj. świętokrzyskie*, "Archeologia Polski Środkowowschodniej" 7, 55–60.

Śmiszkiewicz-Skwarśka A., Malinowski A.

2002: *Ciałopalne szczątki z Zadowic (stan. 1, woj. wielkopolskie) w świetle badań antropologicznych*, [in:] "Funeralia Lednickie, 4", ed. J. Wrzesiński, Sobótka–Wrocław, 147–161.

Śmiszkiewicz-Skwarśka A., Zielińska A.

2002: *Anthropological Description of the Human Osseous Remains from the Medieval Cemetery in Drwalew (Commune Wartkowice)*, "Antropologia na Rubieży Wieków", Mińsk, 221–226.

Teul I., Borowska-Strugińska B., Czerwiński F., Dzieciołowska-Baran E.

2005a: *The Case of Developmental Defect of External Ear in Historical Osseous Material*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest Człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 697–701 (in Polish).

Teul I., Czerwiński F., Zbisławski W., Wojciechowska I., Nociń I., Kołosowski P.

2005: *Anthropological, Biochemical and Genetical Analysis of Osseous Material from Medieval Church Cemetery in Szczecin*, [in:] "Wszystkich rzeczy miarą jest Człowiek", ed. J. Jerzemowski, M. Grzybiak, J. Piontek, Gdańsk, 649–653 (in Polish).

Tyszkiewicz J.

1981: *Człowiek w środowisku geograficznym Polski średniowiecznej. Związki i uwarunkowania przyrodniczo-kulturowe*, "Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego" 169, Warszawa.

Tyszkiewicz J., Widy-Tyszkiewicz E.

1976: *Zdrowie i choroba w Polsce XII–XV w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 24, 1, 55–75; 24, 2, 205–215.

Urbańczyk A., Śmiszkiewicz-Skwarska A.

2000: *Badania pochlówków ciałopalnych z cmentarzyska ludności kultury łżyckiej w Wierzbowej st. 1, gm. Wartkowice*, "Antropologia a Medycyna i Promocja Zdrowia" 4, 244–256.

Wiercińska A.

1984: *Badania anatomico-patologiczne ludzkich szczątków kostnych z grobu 110 cmentarzyska w Grodzisku, woj. siedleckie XIII w. n.e.*, "Wiadomości Archeologiczne" 49, 1, 37–44.

1998: *Badania nad zawartością pierwiastków śladowych w kościach ludzkich*, [in:] "Skąd idziemy, kim jesteśmy, dokąd zmierzamy", ed. D. Kornafel, Polanica Zdrój, Wrocław, 215–232.

1998a: *Badania sondażowe nad zawartością pierwiastków śladowych w kościach ludzkich – opracowanie analizy statystycznej danych*, [in:] "Człowiek wczoraj, dziś i jutro", ed. A. Gašiorowski, J. Gruba, W. Kozak-Zychman, Lublin, 19–32.

Wierciński A.

1980: *Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji na temat palcodemografii w Sarospatak*, "Przegląd Antropologiczny" 46, 1, 207–210.

Witas H.W.

2001: *Molecular Anthropology: Touching the Past through Ancient DNA Retrieval. Methodological Aspects*, "Przegląd Antropologiczny – Anthropological Review", 64, 41–56.

Witas H.W., Zawicki P.

2004: *Mitochondrial DNA and Human Evolution: A Review*, "Przegląd Antropologiczny – Anthropological Review" 67, 97–110.

Witas H., Źądzińska E., Jędrychowska K., Karasińska M.

2004: *Płeć dziecięcych pochówków szkieletowych; ocena cech fenotypowych i genotypowych*, [in:] "Funeralia Lednickie, 6" ed. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań 179–198.

Wrzesińska A., Wrzesiński J.

2005: *Czytanie z kości*, Legnica.

Źądzińska E.

2004: *Dental Caries among Medieval Population from Brześć Kujawski (Central Poland)*, "Bull. Slov. Antropol." 6, 204–207.